

MICHAŁ RYNKOWSKI*

PRAWO KOŚCIOŁA ANGLII
JAKO CZĘŚĆ SYSTEMU PRAWA ANGLII**

WSTĘP

Celem artykułu jest ukazanie, że prawo Kościoła Anglii stanowi część systemu prawa Anglii i jest prawem powszechnie obowiązującym. Tezę tę potwierdza proces stanowienia tego prawa, komentarze doktryny, wyroki sądów angielskich, a nawet orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Niniejsze opracowanie należy rozpocząć od dwóch uwag: po pierwsze, świadomie używany jest termin system prawa Anglii, a nie Wielkiej Brytanii czy Zjednoczonego Królestwa. Ze względu na tradycję i historię Szkocja ma odmienny system prawa: nie jest to bynajmniej kwestia ostatnich lat, kiedy Szkocja przygotowywała się do referendum w sprawie niepodległości (2014). Zatem mowa jest o prawie angielskim, a nie o brytyjskim. Po drugie, opracowanie odnosi się do Kościoła Anglii: wbrew polskim przyzwyczajeniom, w tytule nie pojawia się termin: „Kościół anglikański”, gdyż kościół ten, a właściwie Wspól-

* Dr hab., LL.M. Eur. (Europa-Institut, Saarbrücken). Były adiunkt w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Europejskiego Uniwersytetu Wrocławskiego, specjalizujący się w stosunkach państwo-kościół. Od 2006 r. urzędnik Komisji Europejskiej (Dyrekcja Generalna Edukacji i Kultury), rue Joseph II, 70; B-1000 - Bruxelles; Belgique, e-mail: michal.rynkowski@ec.europa.eu

** Poglądy wyrażone w niniejszej pracy są wyłącznie poglądami autora i nie reprezentują w żaden sposób stanowiska Komisji Europejskiej.

nota (Anglican Communion) stanowi luźny związek ponad 30 kościołów, których kościołem-matką, najstarszym spośród wszystkich, jest właśnie Kościół Anglii, czyli Church of England. Pozostałe kościoły działają głównie w byłych brytyjskich koloniach¹.

Rozważania na temat prawa Kościoła Anglii należy rozpocząć od samego statusu prawnego tego Kościoła. Jak ujmują to angielscy komentatorzy, Kościół jest prawnie amorficzny: istnieje, ale nigdy mu nie nadano osobowości prawnej. Gdy Henryk VIII wydał w 1534 r. Akt Supremacji – a wiadomo, w jakich okolicznościach to uczynił – nie myślał o nadaniu Kościołowi osobowości prawnej. Nie stało się to również w drugim Akcie Supremacji z 1558 r., wydanym przez Elżbietę I. Kościół Anglii nie jest nigdzie zarejestrowany, bo w Anglii inaczej niż w Polsce czy innych państwach nie prowadzi się rejestru kościołów i związków wyznaniowych². Państwo nie zawarło z Kościołem ani konkordatu, ani podobnych umów państwo-kościół, tak popularnych np. w Niemczech (tzw. *Staatskirchenvertrag* – gdzie państwo i landy zawierają umowy z kościołami i związkami wyznaniowymi, które choć są podmiotami prawa publicznego, to jednak nie posiadają podmiotowości prawnomiędzynarodowej)³. Choć więc Kościół ma charakter *established*, tzn. jest kościołem państwowym, istnieją akty prawa angielskiego go dotyczące, to jednak nie istnieje żaden państwowy akt prawny, który by Kościół ten powołał do życia, uznał lub w jakiś inny formalny sposób zalegalizował⁴. Lord Rodger w wyroku *Aston Cantlow* opisał naturę prawną Kościoła Anglii właśnie

¹ Obszerną monografię prawa tych wszystkich kościołów napisał Norman Doe, *Canon law in the Anglican communion: a worldwide perspective* (Oxford: Clarendon Press, 1998).

² Inaczej niż w Polsce, prowadzony jest rejestr świątyń i miejsc, gdzie może być zawierany związek małżeński, który ma być skuteczny w prawie krajowym; nie jest to jednak spis kościołów i związków wyznaniowych jako „całości“, tj. jako podmiotów prawa: David McClean, „Państwo i Kościół w Zjednoczonym Królestwie,” w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. Gerhard Robbers (Wrocław: Kolonia Ltd, 2007), 414.

³ *Konkordate und Kirchenverträge in der Bundesrepublik Deutschland*, red. Josef Listl (Berlin: Duncker und Humblot, 1987).

⁴ Norman Doe, *The legal framework of the Church of England. A critical study in a comparative context* (Oxford: Clarendon Press, 1996), 8. Innym fundamentalnym dziełem z tego zakresu jest monografia: Mark Hill, *Ecclesiastical Law* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

jako „amorficzną”⁵. Lord Hope w tym samym wyroku potwierdził, że Kościół Anglii nie ma ani statusu, ani podmiotowości prawnej („The Church of England has no legal status or personality”)⁶.

Do 1534 r. Kościół w Anglii stanowił część Kościoła łacińskiego, tj. rzymskokatolickiego i stosował prawo kanoniczne rzymskie, przy czym nigdy ono nie stanowiło prawa Anglii, jak stwierdzały to sądy angielskie⁷. Logiczne jest zatem, że prawo Kościoła Anglii zaczęło powstawać dopiero po oderwaniu się tego Kościoła od Rzymu. Do 1919 r. akty kościelne były wydawane wyłącznie przez parlament, zmienił to dopiero Church of England Assembly Powers Act 1919⁸, wprowadzając kategorię aktów znanych jako measures, o których więcej poniżej. W zakresie terminologii warto zaznaczyć, że w odniesieniu do prawa wewnętrznego Kościoła Anglii używane są dwa terminy: canon law and ecclesiastical law. Wybitny znawca tematu Norman Doe podkreśla, że oba terminy są używane tak naprzemiennie i tak niespójnie, że trudno o prawidłową definicję i o prawidłowe rozgraniczenie⁹.

I. PRAWO KOŚCIOŁA ANGLII: PODZIAŁ AKTÓW ZE WZGLĘDU NA PRAWODAWCĘ

Akty prawne Kościoła Anglii można przedstawić na różne sposoby, posługując się różnymi kryteriami. W ramach tego opracowania zostaną zaproponowane dwa: w zależności od tego, kto jest prawodawcą oraz pod kątem hierarchiczności aktów, o czym będzie mowa poniżej.

Przyjmując jako kryterium prawodawcę, można wyróżnić:

- 1) prawo stanowione przez parlament w Westminster czyli państwowe ustawy angielskie (acts), dotyczące Kościoła, np. wspomniana

⁵ Aston Cantlow and Wilmcote with Billesley PCC v Wallbank [2001] EWCA Civ 713; [2002] Ch 51, pkt 154 wyroku.

⁶ Aston Cantlow, op. cit., pkt 61 wyroku.

⁷ M.in. w sprawie R v. Millis (1844), 10 Cl&Fin 534, cyt. za: *Halsbury's Law of England* (London: Butterworths 1975), 141.

⁸ 9&10 Geo. 5, c. 76. Pełen tekst na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/9-10/76/contents> [dostęp: 20.11.2015].

⁹ Doe, *The legal framework of the Church of England*, 8.

na już ustawa znana jako ustawa o kompetencjach Zgromadzenia Kościoła Anglii (Church of England Assembly (Powers) Act) z 1919 r.;

- 2) akty znane jako measures, stanowione przez Synod Generalny Kościoła Anglii i następnie przez parlament w Westminster, akceptowane przez królową;
- 3) kanony Kościoła, stanowione przez Synod Generalny i akceptowane przez królową jako głowę Kościoła (Najwyższego Rządcę – *Supreme Governor*).

Dwie pierwsze grupy aktów zasadniczo tworzą w polskim rozumieniu prawo wyznaniowe¹⁰, zaś kanony odpowiadają pojęciu prawa kanonicznego.

Measure oznacza po polsku dosłownie „środek”; jest to jednak akt tak specyficzny, że polskie tłumaczenia, np. „ustawa” czy „rozporządzenie” nie oddają pełnej istoty tego aktu¹¹. Z tego powodu proponuję pozostać przy angielskim określeniu i posługiwać się słowem measure¹². Measures są stanowione przez Kościół, konkretnie przez Synod Generalny (zwany tak od 1970 r., przedtem znany jako Zgromadzenie, czyli Assembly). Do obowiązywania measure wymagana jest zgoda parlamentu w Westminster i zgoda królowej, tzw. Royal Assent. W rezultacie obowiązują one jak ustawy angielskie: są drukowane przez The Stationery Office w jednym publikatorze razem z ustawami parlamentu. W odniesieniu do nich obowiązują wszystkie zasady interpretacyjne typu *lex posteriori* itd. Co ciekawe, dowolna measure może potencjalnie także zmienić ustawę z 1919 r., czyli wspomnianą Church of England Assembly (Powers) Act, na podstawie której measures są wydawane. Warto zaznaczyć, że pod tym względem akt z 1919 r. nie został w żaden sposób prawnie zabezpieczony – ponieważ jednak do przyjęcia measure wymagana jest zgoda parlamentu w Westminster i królowej, można przypuszczać, że zmiana owego aktu z 1919 r. nie mogłaby się wydarzyć przypadkowo. Measure

¹⁰ Zasadniczo, gdyż niektóre measures regulują materię prawa kanonicznego.

¹¹ Tadeusz J. Zieliński proponuje termin „instrument”. Zob.: „Miejsce religii w porządku konstytucyjnym Wielkiej Brytanii,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 5 (2013): 184.

¹² Termin measure pozostawia w angielskim brzmieniu również Michał Hucal, „Wpływ sądowej ochrony praw człowieka na Kościół Anglii na podstawie Human Rights Act 1998,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 6 (2014): 3.

nie może zostać uchylona ani uznana za nieważną przez żaden sąd, ani państwowy, ani kościelny, ponieważ *measure* „może dotyczyć jakiegokolwiek kwestii dotyczącej Kościoła Anglii” i jeśli zostanie przyjęta przez Parlament i uzyska *Royal Assent*, ma moc i skuteczność aktu parlamentu (tj. ustawy świeckiej), co potwierdziły też sądy angielskie¹³. Komentatorzy zauważają, że sędziowie sądów państwowych czuliby się niezręcznie będąc zmuszonymi do stwierdzania, czy coś rzeczywiście dotyczy czy nie dotyczy Kościoła Anglii¹⁴.

W sprawie wielbego *Williamsona*¹⁵, która trafiła przed Europejski Trybunał Praw Człowieka, rozpatrując ją ETPC zacytował angielski sąd apelacyjny stwierdzający, że nie ma ograniczeń co do materii *measure* dotyczących Kościoła Anglii. Po prawidłowym przyjęciu *measure* ma status taki sam jak ustawa i nie może być uznana przez sąd za nieważną. Faktem jest, że akt z 1919 r. żadnych ograniczeń przedmiotowych nie wprowadził. Warto natomiast podkreślić, że sprawa duchownego skarżącego kościelny akt prawny (*measure*) trafiła aż przed Trybunał w Strasburgu, sprawę nazwano *Williamson przeciw Zjednoczonemu Królestwu* (oczywiście nie mogła być przeciw Kościołowi Anglii, gdyż ten ostatni nie jest stroną Konwencji), a zawiłości prawa Kościoła Anglii i prawa Anglii wyjaśniali Trybunałowi prawnicy rządu Jej Królewskiej Mości.

II. PROCES LEGISLACYJNY PRZYJMOWANIA MEASURE

Omawiając proces legislacyjny, warto przyjrzeć się składowi Synodu, który odgrywa pierwotną rolę w tworzeniu prawa Kościoła Anglii. Synod ma skład trzyizbowy, są to:

¹³ [1928] I KB 411, cyt. za Lordem Reid w sprawie *Ridge v. Baldwin* [1964] AC 40, pkt 74.

¹⁴ W sprawie *Church Society, Hill*, EL, 72 at 76, per McCowan LJ, za: Doe, *The legal framework of the Church of England*, 62.

¹⁵ *Williamson v. Zjednoczone Królestwo*, appl. 27008/95, uznana za niedopuszczalną 17 maja 1995 r. Wielbny *Williamson* był duchownym Kościoła Anglii i bardzo aktywnie protestował przeciw wyświęcaniu kobiet na księży, argumentując, że jest duchownym Kościoła, który zmienił się w zasadniczy sposób, a on (*Williamson*) w ogóle nie był konsultowany. W rozstrzygnięciu ETPC stwierdził, że pracownik musi się liczyć ze zmianami po stronie pracodawcy, „nawet jeśli tym pracodawcą jest Kościół Anglii”.

- 1) Izba Biskupów (House of Bishops), w której zasiadają wszyscy biskupi ordynariusze obu prowincji: Canterbury i York oraz 9 sufraganów obu prowincji,
- 2) Izba Duchowieństwa (House of Clergy), składająca się z około 180 osób,
- 3) Izba świeckich (House of Laity) licząca ok. 260 osób, w tym przedstawiciele uniwersytetów Oxford, Cambridge i Londynu; Dean of Arches i Auditor czyli w jednej osobie przewodniczący sądów arcybiskupich obu prowincji; pozostali członkowie wybierani prowincjami w proporcji 68 z Canterbury do 32 z prowincji York. Członkiem może zostać każda osoba mająca ukończone lat 18, przyjmująca komunię w Kościele Anglii, co do której proboszcz zaświadczy, że jest mu znanym (tzn. uczestniczącym w nabożeństwach) wiernym.

Measure jest przygotowywana w Synodzie: najpierw powstaje projekt, redagowany przez tzw. Appointment Committee; następnie tzw. komisyjna rewizyjna (Revision Committee), wprowadza poprawki. Taki projekt przesyłany jest do całego Synodu, gdzie każdy członek może zaproponować poprawkę. Po uchwaleniu tekstu Synod wybiera spośród członków wszystkich trzech izb tzw. komisję legislacyjną, która przedstawia tekst parlamentowi.

W parlamencie w Westminster nad projektem measure dyskutuje Komisja Kościelna parlamentu (Ecclesiastical Committee), składający się z 15 członków Izby Lordów i 15 członków Izby Gmin, mianowanych na okres kadencji (kadencyjnie w odniesieniu do Izby Gmin). Dla ważności prac wymagane jest kworum 12 członków. Komisja Kościelna rekomenduje parlamentowi przyjęcie lub odrzucenie tekstu, ale nie może go zmienić. Może się zdarzyć, że Komisja Kościelna obraduje razem z przedstawicielami Synodu. Parlament jako całość, podobnie jak Komisja Kościelna, może jedynie akt zaakceptować lub go odrzucić, ale nie może go w żaden sposób zmienić. Jediną dopuszczalną zmianą jest, w przypadku złożonych measures, rozbięcie jej na dwie measures – dokonać tego mogą zgodnie działający przedstawiciele House of Commons i House of Lords¹⁶.

¹⁶ *Halsbury's Law of England*, op. cit., 194.

Po zaakceptowaniu treści measure przez parlament, zgodę musi także wyrazić królowa (jak wyżej wspomniano, w oficjalnej terminologii zgoda ta nazywa się Royal Assent), co przypomina zwykłą ścieżkę legislacyjną. Gdy measure zostanie ostatecznie przyjęta przez parlament i królową, arcybiskupi Canterbury i Yorku wspólnie decydują, kiedy measure wchodzi w życie. Na przykład w odniesieniu do Ecclesiastical Property Measure, która uzyskała royal assent 12 marca 2015 r., do tej pory nie ustalono daty wejścia w życie¹⁷.

Do tej pory przyjęto ok. 100 measures, i czyniono to w sposób bardzo nieregularny: czasem kilka rocznie, w niektórych latach nie przyjmowano żadnej. Niektóre tematy i nazwy measure powtarzają się (np. odnośnie do opieki nad katedrami)¹⁸.

Jedną z najważniejszych measures jest Clergy Discipline Measure z 2003 r.¹⁹, regulująca postępowania dyscyplinarne wobec duchownych. Wprowadziła ona zmiany do innej, fundamentalnej measure o jurysdykcji kościelnej, tj. do Ecclesiastical Jurisdiction Measure z 1963 r.²⁰ Clergy Discipline Measure odnosi się do wszystkich duchownych, od arcybiskupów i biskupów po duchownych niższej rangi, i dotyczy szeregu sytuacji: dokonania czynności sprzecznej z prawem, zaniechania dokonania czynności nakazanej przez prawo, zaniechania lub braku efektywności w wypełnianiu urzędu lub też podjęcia czynności niewłaściwej dla urzędu duchownego Kościoła²¹. Co ciekawe, orzeczenia zapadłe na podstawie tej measure są publikowane w internecie bez żadnego „wyczerniania danych”, z użyciem pełnych nazwisk, i zawie-

¹⁷ *Halsbury's Law of England*, (elektroniczna wersja 2011), tom 34.

¹⁸ Lista measures przyjętych od 1920 r. jest dostępna pod adresem <https://www.churchofengland.org/about-us/structure/churchlawlegis/legislation/measures/list.aspx> [dostęp: 20.11.2015]. Na stronie odnaleźć można także każdą z measures z osobna.

¹⁹ Pełen tekst na <http://www.legislation.gov.uk/ukcm/2003/3/contents> [dostęp: 20.11.2015].

²⁰ Pełen tekst na <http://www.legislation.gov.uk/ukcm/1963/1> [dostęp: 20.11.2015]. Więcej na temat tej measure i sądownictwa Kościoła Anglii: Michał Rynkowski, „Sądownictwo anglikańskie na przykładzie Kościoła Anglii,” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 11 (2008): 114-131.

²¹ Rupert Bursell, „Turbulent Priests: Clerical Misconduct under the Clergy Discipline Measure 2003,” *Ecclesiastical Law Journal* vol. 9 (2007), no. 3: 250.

rają zarówno sentencję wyroku, uzasadnienie i wymierzoną karę, oczywiście jeśli taka została wymierzona²².

Jednym z najnowszych przykładów jest measure o wyświęcaniu kobiet na kapłanów i biskupów, czyli Bishops and Priests (Consecration and ordination of women) measure²³. Upoważnia ona Kościół do wydania odpowiedniego kanonu, a dokładniej rzecz ujmując stwierdza, że kanon o wyświęcaniu kobiet na biskupów nie będzie sprzeczny z prawem²⁴. Nowością tej measure jest zatem dopuszczenie wyświęcania kobiet na biskupów: w Kościele Anglii kobiety mogą być duchownymi od 1993 r., kiedy przyjęto Priests (Ordination of Women) Measure, pierwsze kobiety wyświęcono 12 marca 1994 r.²⁵ Nowa measure o wyświęcaniu na biskupów, choć sama bardzo krótka, reguluje związki z innymi measures, także z ustawą o równym traktowaniu (Equality act) z 2010 r., czyli z ustawą świecką. Prędkość prac legislacyjnych robi wrażenie: tekst measure został przyjęty przez Synod Generalny w lipcu 2014 r., rekomendowany przez Komisję Kościelną obu izb 20 października 2014 r., przyjęty przez parlament 23 października 2014 r. Pierwsza kobieta przyjęła sakrę biskupią 25 stycznia 2015 r.²⁶ Interesującym elementem tych prac legislacyjnych jest to, że towarzyszyły im prace dotyczące zabezpieczenia sytuacji duchownych, którzy nie zechcą się pogodzić z wyświęcaniem kobiet na biskupów (tzw. Manchester Report, przygotowany na polecenie Synodu)²⁷.

Na marginesie można dodać, że Kościół Anglii nie był pierwszym kościołem Wspólnoty Anglikańskiej, mierzącym się z tą kwestią:

²² <https://www.churchofengland.org/about-us/structure/churchlawlegis/clergydiscipline/tribunal-decisions.aspx> [dostęp: 20.12.2015].

²³ <http://www.legislation.gov.uk/ukcm/2014/2/enacted> [dostęp: 20.12.2015].

²⁴ „It shall be lawful for the General Synod to make provision by Canon for enabling women, as well as men, to be consecrated to the office of bishop if they otherwise satisfy the requirements of Canon Law as to the persons who may be consecrated as bishops”.

²⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_first_32_women_ordained_as_Church_of_England_priests [dostęp: 20.12.2015].

²⁶ <http://www.bbc.com/news/uk-politics-30974547> [dostęp: 20.11.2015]. Pierwszą kobietą biskupem została Libby Lane. Wielebny Williamson (zob. przyp. 15) był obecny na ceremonii i głośno protestował.

²⁷ Stephen Slack, „General Synod of the Church of England,” *Ecclesiastical Law Journal*, vol 11 (2009), no. 1: 90.

w Anglikańskim Kościele Australii pytanie, czy kobieta może być biskupem, rozstrzygnął afirmatywnie Trybunał Apelacyjny tego Kościoła w opinii wydanej 26 września 2007 r.²⁸

III. HIERARCHIA AKTÓW PRAWNYCH

Hierarchia aktów prawnych Kościoła Anglii przedstawia się następująco:

- measures, omówione wyżej, i akty parlamentu na równi z nimi;
- kanony, czyli *canons ecclesiastical*, przyjęte przez Synod Generalny, ale z królewską zgodą jako głowy Kościoła;
- akty wtórne, na podstawie kompetencji ustalonych w *measures*, przedstawione obu izbom parlamentu jako tzw. *statutory instruments*, mają formę prawną: reguł, rozporządzeń i nakazów (*rules, regulations i orders*);
- akty wtórne wydane na podstawie kanonów, które nie wymagają zgody parlamentu.

Obecnie obowiązuje tzw. 7. edycja kanonów, które zostały przyjęte w 1964 i 1969 r., zastępując kanony z 1603 r. (za wyjątkiem jednego – o tajemnicy spowiedzi). Obecnie toczy się dyskusja na temat konieczności uchYLENIA tajemnicy spowiedzi, czyli owego jedyneGO wciąż obowiązującego kanonu z 1603 r. Kościół Anglikański Australii już tę tajemnicę uchylił argumentując, że prawa ofiar, np. ofiar pedofilii, są ważniejsze od sakramentu. W razie konfliktu między kanonem a *measure*, pierwszeństwo ma *measure*²⁹. Kanony dotyczą głównie kwestii sakramentów i liturgii, sformułowanych przedtem w *Book of Common Prayer* (z 1549 r.) oraz *Thirty-nine articles of religion* (z 1563 r.), i obejmują m.in. poszanowanie niedzieli i udzielanie sakramentów. Do ich ważności wymagana jest zgoda królowej, jako głowy Kościoła, ale nie jest wymagana zgoda parlamentu. To właśnie z kanonów – nie z innych aktów – dowiadujemy się o supremacji królewskiej nad Kościołem (kanon oznaczony jako

²⁸ Garth Blake, „Women Bishops in the Anglican Church of Australia,” *Ecclesiastical Law Journal*, vol. 14 (2012), no 3: 413.

²⁹ Doe, *The legal framework of the Church of England*, 18.

A7). Kanony obowiązują duchownych i tych świeckich, którzy obejmują funkcje duchowne³⁰. Przyjmuje się, że kanony pozostają w duchu prawa angielskiego, tj. nie są w pełni skodyfikowane³¹.

Należy pamiętać, że oprócz wymienionych aktów Kościoła Anglii wydaje liczne akty określane jako quasi-legislacyjne, tj. rozporządzenia (regulations), kodeksy praktyk (codes of practice), okólniki (circulars) i wskazówki (guidelines)³². Ich zakres obowiązywania jest różny, podobnie jak jest to w przypadku podobnych aktów wydawanych przez administrację państwową; uważa się, że wiążą one organ wydający taki akt oraz osoby, do których zdaniem organu akt ten się stosuje.

Poważnym wyzwaniem jest fakt, że każdy Kościół anglikański ma swoje własne kanony: pewien rodzaj porządku próbowały wprowadzić tzw. konferencje Lambeth (Lambeth Conferences), nazywane tak od londyńskiej siedziby arcybiskupa Canterbury. Konferencje te zwoływane są raz na 10 lat, ale nie mają podstawy prawnej i nie wydają żadnych wiążących aktów³³. Sam arcybiskup Canterbury jest tylko *primus inter pares*; propozycja przyznania mu większej władzy została skrytykowana przez konstytucjonalistów, którzy przypominają, że głową Kościoła jest królowa. Prawo wewnętrzne tych kościołów jest stanowione przez synody, a obszerne relacje z prac legislacyjnych publikuje regularnie *Ecclesiastical Law Journal*. Warto nadmienić, że za wyjątkiem biskupów, którzy zasiadają w Izbie Lordów, do 2001 r. duchowni Kościoła Anglii posiadali tylko czynne prawo wyborcze, natomiast nie posiadali biernego prawa wyborczego. To ograniczenie zostało zniesione przez House of Commons (Removal of Clergy Disqualification) Act³⁴. W tym miejscu warto wspomnieć o ekspertyzie prawnej, którą zleciła kilka lat temu Izba Lordów na temat rozumienia władzy publicz-

³⁰ The clergy are bound by canons confirmed only by the King; but to bind the laity they must be confirmed by the Parliament, wyrok *Middleton v. Crofts* z 1736 r., 2 Atk 650, cyt. za: *The digest. Annotated British, Commonwealth and European Cases*, vol. 19 (2), (London: Butterworth and Co. (Publishers) Ltd., 1997).

³¹ Jak to ładnie ujęli arcybiskupi Canterbury i Yorku we wstępie do kanonów z 1969 r., cyt. za: *Halsbury's Law of England*, 143.

³² Doe, *The legal framework of the Church of England*, 19.

³³ *Halsbury's Law of England*, 147.

³⁴ 2001, c. 13. Pelen tekst na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/13/enacted> [dostęp: 20.12.2015].

nej (public authority). Niektóre głosy w tej dyskusji dotyczyły także pozycji Kościoła Anglii – zaproponowano, aby Kościół Anglii w tym kontekście traktować jako hybrydę.

IV. KONKLUZJE

Ponieważ prawo Kościoła Anglii (measures i akty wydane na ich podstawie) stanowią część prawa Anglii, zarówno sądy kościelne jak i sądy państwowe orzekają w odniesieniu i na podstawie tegoż prawa kościelnego.

W pozostałych częściach Zjednoczonego Królestwa sytuacja prawna wygląda odmiennie:

- w Walii, gdzie Kościół pozbawiono charakteru państwowego w 1919 r., biskupi z Walii nie zasiadają w Synodzie Generalnym Kościoła Anglii³⁵. Warto zauważyć, że Kościół ten dlatego nazywa się skromnie: Church in Wales, a nie Church of Wales, ponieważ utracił status państwowy; prawo wewnętrzne Kościoła jest traktowane jako umowa wiążąca zainteresowane strony.
- w Irlandii Północnej Kościół został pozbawiony charakteru państwowego w 1869 r. Z przyczyn politycznych ten Kościół nazywa się jednak oficjalnie Church of Ireland, a nie Church in Ireland.
- w Szkocji kościołem o charakterze „established” jest Kościół prezbiteriański, który jest Kościołem kalwińskim, ale nie anglikańskim, stąd w niniejszym opracowaniu wątek ten nie będzie rozwijany³⁶. Warto tylko wspomnieć, że podstawę prawną tworzy akt parlamentu z 1921 r., uznający tzw. Articles Declaratory³⁷.

³⁵ Szerzej zob.: Norman Doe, *The law of the Church in Wales* (Cardiff: University of Wales Press, 2002).

³⁶ Obszerniej na temat Kościoła i jego pozycji prawnej zob.: Tadeusz J. Zieliński, „Pozycja prawna państwowego Kościoła Szkocji,” *Czasopismo Prawno-Historyczne* t. LXII (2010) z. 1: 97-109; Tadeusz J. Zieliński, „Elementy bilateralizmu w brytyjskim modelu stosunków państwo-Kościół,” w: *Bilateralizm w stosunkach państwo-kościelnych*, red. Marek Bielecki (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011), 340-346.

³⁷ *The Constitution and laws of the Church of Scotland*, ed. James L. Weatherhead (Edinburgh: The Board of Practice and Procedure, 1997). Polskie tłumaczenie: „Ustawa

Kwestia stosowania w Anglii prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych innych niż Kościoł Anglii była przedmiotem słynnego wykładu abpa Rowana Williamsa z 2008 r.³⁸ Sprawa ta wywołała spore poruszenie nie tylko z tego powodu, że dotyczyła potencjalnego obowiązywania prawa koranicznego w Anglii, ale także z pozycji Kościoła Anglii i umiejscowienia jego prawa w angielskim systemie prawa.

Konkludując można raz jeszcze odwołać się do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, tym razem do sprawy wielebnego Tylera³⁹ przeciw Zjednoczonemu Królestwu. ETPC potwierdził w niej jasno, że prawo Kościoła Anglii jest częścią prawa krajowego (angielskiego) jak każda inna gałąź prawa: „The ecclesiastical law of England [rozumiane jako prawo Kościoła Anglii, przyp. autora] is as much the law of the land as any other part of the law. It is grounded in both common and statute law and is altered from time to time by statute or by measure, a form of legislation initiated by the Church of England but requiring Parliamentary approval”.

Znawca tematu, prof. David McClean (kanclerz, czyli sędzia sądów w dwóch diecezjach Kościoła Anglii) powtarza, że w europejskich dyskusjach Anglia często ma opinię „odd man out”, czyli dziwnego człowieka z zewnątrz⁴⁰. Ten opis zdaje się dobrze pasować także w sytuacji, gdy na kontynencie komentuje się miejsce prawa Kościoła Anglii w angielskim systemie prawa.

brytyjska o Kościele Szkocji z 1921 r.”, tłum. Tadeusz J. Zieliński, w: *Prawo i religia*, t. 2, red. Tadeusz J. Zieliński (Warszawa: b.w., 2011), 189-194.

³⁸ <http://rowanwilliams.archbishopofcanterbury.org/articles.php/1137/archbishops-lecture-civil-and-religious-law-in-england-a-religious-perspective#Lecture> [dostęp: 19.10.2015].

³⁹ Tyler v. Zjednoczone Królestwo, appl. 21283/93, uznana za niedopuszczalną 5 kwietnia 1994 r. Wielebny Tyler został oskarżony o cudzołóstwo.

⁴⁰ J. David McClean, „Church Autonomy in Great Britain,” in *Legal Position of Churches and Church Autonomy*, ed. Hildegard Warnink (Leuven: Peeters 2001), 129.

BIBLIOGRAFIA

- Blake, Garth. "Women Bishops in the Anglican Church of Australia." *Ecclesiastical Law Journal*, vol. 14 (2012), no 3: 413-417. doi: 10.1017/S0956618X12000397.
- Bursell, Ruppert. "Turbulent Priests: Clerical Misconduct under the Clergy Discipline Measure 2003," *Ecclesiastical Law Journal*, vol. 9 (2007), no. 3: 250-263.
- Doe, Norman. *Canon law in the Anglican communion: a worldwide perspective*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Doe, Norman. *The legal framework of the Church of England. A critical study in a comparative context*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Doe, Norman. *The law of the Church in Wales*. Cardiff: University of Wales Press, 2002.
- Hill, Mark. *Ecclesiastical Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Hucał, Michał. „Wpływ sądowej ochrony praw człowieka na Kościół Anglii na podstawie Human Rights Act 1998,” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 6 (2014): 5-18.
- Konkordate und Kirchenverträge in der Bundesrepublik Deutschland*, red. Josef Listl. Berlin: Duncker und Humblot, 1987.
- McClellan, David J. „Państwo i Kościół w Zjednoczonym Królestwie.” W: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. Gerhard Robbers, 407-425. Wrocław: Kolonia Ltd, 2007.
- Rynkowski, Michał. „Sądownictwo anglikańskie na przykładzie Kościoła Anglii.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 11 (2008): 114-131.
- Slack, Stephen. "General Synod of the Church of England." *Ecclesiastical Law Journal*, vol 11 (2009), no. 1: 88-91.
- The Constitution and laws of the Church of Scotland*, ed. James L. Weatherhead. Edinburgh: The Board of Practice and Procedure, 1997.
- „Ustawa brytyjska o Kościele Szkocji z 1921 r.”, tłum. Tadeusz J. Zieliński, 189-194. W: *Prawo i religia*, t. 2, red. Tadeusz J. Zieliński. Warszawa: b.w., 2011.
- Zieliński, Tadeusz J. „Miejsce religii w porządku konstytucyjnym Wielkiej Brytanii.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 5 (2013): 179-193.
- Zieliński, Tadeusz J. „Pozycja prawna państwowego Kościoła Szkocji.” *Czasopismo Prawno-Historyczne* t. LXII (2010) z. 1: 97-109

Zieliński, Tadeusz J. „Elementy bilateralizmu w brytyjskim modelu stosunków państwo-Kościół.” W: *Bilateralizm w stosunkach państwowo-kościelnych*, red. Marek Bielecki, 340-346. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011.

LAW OF THE CHURCH OF ENGLAND AS A PART OF THE LAW
OF ENGLAND

Summary

The aim of this article is to demonstrate that the law of the Church of England constitutes a part of the English legal system. This thesis is confirmed by the way this law is adopted, by the commentaries and by the jurisprudence of the English courts, and even of the European Court of Human Rights. The most characteristic legal act, the measure, is presented in terms of the legislative process and the scope of application, on the examples given.

Tłumaczenie własne autora

Key words: Internal church law, Church of England, measures, Canon law, legislation of church law, State-Church relations

Słowa kluczowe: prawo wewnętrzne Kościoła, Kościół Anglii, measures, prawo kanoniczne, stanowienie prawa kościelnego, relacje Państwo – Kościół